
Szubjektív gondolatfoszlányok a jogállami büntetőeljárásról

Kőhalmi László*

„A jog uralmának fentartása a modern kultúrállamok legelső feladata.” (Finkey Ferencz)

1. A jogállam fogalma

A jogállam esszenciájával kapcsolatos polemizálás változó intenzitással ugyan, de időről-időre megfigyelhető a magyar közjogi gondolkodásban. Mindez akkor kap fokozott szakmai – és közpolitikai – érdeklődést, amikor akár a közvélemény, akár a jogászai hivatásrendek jogállamiság iránt elhivatott képviselői problémát éreznek, észlelnek a hatalmi instrumentumok működéseiben.

Ilyen időszakok a nagy politikai változások, a különböző modernizációs kísérletek periódusait jellemzik. Nem véletlen, hogy Magyary Zoltán is a második világháború ideje alatt, 1942-ben publikált monográfiájában foglalkozott a jogállam kritériumaival. Véleménye szerint: *„A XIX. század igénye az állam működésével szemben az volt, hogy az jogállam legyen, és ezen azt értették, hogy: a közigazgatás a törvény uralma alatt álljon, jogot ne sértsen; az emberek közigazgatási alanyi jogait független bíróság biztosítsa, amely célra szakbíróságul a közigazgatási bíróságokat fejlesztették ki; a közigazgatás és az igazságszolgáltatás közti hatásköri összeütközések elbírálása független hatásköri bíróság állíttassék fel.”*¹

Sajnálatos, hogy hetven évvel ezelőtt honi közjogtudományunk klasszikusának az önálló közigazgatási bíróság létrejötte iránt megfogalmazott vágyalma rejtélyes, nehezen követhető indokok és körülmények miatt, de nem valósult meg.

Visegrády Antal helyesen látja, hogy a jogállam kontrasztja a rendőrállam, olyan állam, amelyben a „rend” vagy a „valamilyen rend” fenntartóinak a magtartását

* Tanszékvezető egyetemi tanár, Pécsi Tudományegyetem, Állam-és Jogtudományi Kar, Kriminológiai és Büntetés-végrehajtási Jogi Tanszék

¹ MAGYARY Zoltán: *Magyar Közigazgatás: A közigazgatás szerepe a XIX.sz. államában – A magyar közigazgatás szervezet, működése és jogi rendje.* Magyar Királyi Egyetemi Nyomda, Budapest, 1942. 50.

nem szabályok irányítják, (hanem a saját belátásuk, érdekeik, elveik stb.). Ehhez képest a jogállam „szabályozott állam”.²

Az egyik legidőtállóbb megközelítés Kiss László nevéhez köthető, aki szerint „Úton-útfélen hivatkoznak (hivatkozunk) rá, alkalmasint nem is tudva, mit kellene tartalmilag érteni az oly gyakran (és könnyedén) használt kifejezéseken. Valójában persze nincs is általánosan elfogadott definíció, mindössze (bár ez sem kevés) a fontosabb kritériumai, összetevői határozhatók meg. Ahhoz tehát, hogy a jogállamra hivatkozással tegyünk valamint, e komponensek mibenléte felől kellene először is közös nevezőre jutni. Bár a jogállam építőelemeit illetően sem állítható fel *communis opinio doctorum*, mégis viszonylag nagy biztonsággal sorolhatjuk ide a következőket: a.) fontos jogok egyre szélesedő körének alapjogokká transzformálása; b.) a törvény primátusának a megteremtése; c.) a hatalommegosztás elvének gyakorlatba történő átültetése.”³

A Magyar Köztársaság Alkotmánybírósága a 11/1992 (III.4.) határozatában kifejtette, hogy „Magyarország jogállammá minősítése ténymegállapítás és program egyszerre [...] A jogállam megvalósítása folyamat. Az állami szervek számára alkotmányos kötelesség ezen munkálkodni [...]” [11/1992 (III.4.) AB határozat].

A napi jogalkalmazás keszkeusza világában a fenti magasztos jogállami elvek – részben a dömpingszerű jogalkotás színvonaltalansága és átláthatatlan csoportérdekekkel átszőttsege miatt – bűvópatakként viselkednek.⁴

2. A jogállami büntetőeljárás

A polgári korszakot követő szocialista diktatúra időszakában ugyan akadtak olyanok, akik nem álltak be a diktatúra zagyvaságainak mantraszerű dicsőítésébe és továbbra is a polgári demokráciák jogi értékeit tekintették fokmérőnek, de ez a személyi kör törpe minoritást jelentett a jogtudomány művelői között.

A rendszerváltozás környékén kezdtek ismét megjelenni a hazai szakirodalomban a jogállamiság⁵ és a büntetőeljárás kapcsolatát elemző tanulmányok.

² VISEGRÁDY Antal: *Jog-és állambőlcsélet*. Dialóg Campus Kiadó, Budapest-Pécs, 2003. 327.

³ KISS László: *Jogállam – jogalkotás – önkormányzatok (Örökségünkről – mai szemmel)*. Jegyzők dokumentumtára 12., Közigazgatás-módszertani Betéti Társaság, Pécs, 1998. 102-103.; KISS László: *A magyar önkormányzatok fejlődési esélyei az Európai Unióhoz csatlakozás időszakában*. In: Kéki Zoltán (szerk.): *Jogi beszélgetések 2000-2003*. Kaposvár, Kaposvár Megyei Jogú Város Önkormányzat, 2004. 173. A jogállamról Kiss László szerint összefoglalóan tehát az mondhatjuk el, hogy bizonyos jogi követelmények valós, tényleges érvényesülését jelenti, így: a jogbiztonság követelménye, a jogegyenlőség biztosítása, az audi alteram partem elve, az arányosság elve, az igazságosság és méltányosság követelménye, a jóhiszeműség elve, a hatékony jogi felülvizsgálat elve, az állami támogatások tilalma – a versenysemlegesség követelménye.

⁴ Az alábbiakban egy korábbi tanulmányban (KÓHALMI László: *Jogállami büntetőeljárás – védői észrevételek*. In: Jacsó Judit (szerk.): *Bizalom – Társadalom – Bűnözés: V. Országos Kriminológiai Vándorgyűlés. Szeged, 2005. október 6-7.* Bíbor Kiadó, Miskolc, 2006. 42-60.) megfogalmazott gondolatok kerülnek aktualizálásra.

⁵ Szellemi felüdülés ezeket a rendkívül magas színvonalú tudományos dolgozatokat, így közel harminc év távlatából olvasni, a probléma csak az, hogy sajnos a tanulmányokban megfogalmazott kritikák nem sokat veszítettek aktualitásukból. Lásd: BÁRD Károly: *Legalitás és bűnüldözés. Jogtudományi*

Király Tibor akadémikus 1993-ban a büntetőeljárás jog küszöbön álló reformja⁶ kapcsán két fontos körülményre hívta fel a figyelmet: a büntető igazságszolgáltatás jogállamhoz illő, *osztályelfogultságtól mentes*, az *ember jogait és méltóságát* óvó szerepkörére, valamint a *nemzetközi normák*, az Európai Emberi Jogi Egyezmény előírásainak érvényesülésére a büntetőeljárás jogban és a büntető igazságszolgáltatásban.⁷

Tremmel Flórián szerint az emberi jogok és a jogállam egymáshoz igen szorosan kapcsolódó kategóriák, mert egyfelől csak ott beszélhetünk fejlett jogállamról, ahol az emberi jogok igen széleskörűen és következetesen érvényesülnek, másfelől viszont csak ott beszélhetünk az emberi jogok hatékony biztosításáról, ahol jogállam van. Más szavakkal: ami „*felülről*” nézve a jogállam problematikája, az „*alulról*” nézve gyakorta az emberi jogok érvényesülésének kérdéskörét érinti.⁸

A jogállami büntetőeljárásnak vannak bizonyos „*alapelvei*”, s ezért már önmagában komoly hiátusa a büntetőeljárásról szóló 2017.évi XC. törvénynek (továbbiakban: Be.), hogy ezt a terminus technicus-t mellőzi, s helyette a jellegtelen, szintelen „*alapvető rendelkezések*” megnevezést használja.

Az már csak hab a tortán, hogy a kódex Általános Indokolásában a következő magyarázó szöveget olvashatjuk: „*A törvény szerkezeti felépítése a Be. hatályos megoldását követi. A hazai eljárási kódexek hagyományainak megfelelően elsőként a büntetőeljárás jog alapelveit megfogalmazó alapvető rendelkezéseket rögzíti.*”
No comment.

Közlöny, 1986/9. 402–409.; CSÉKA Ervin: A büntetőeljárás jogalkotás jelentősége, büntető eljárásjogunk módosítása és a törvényességi garanciák. *Jogtudományi Közlöny*, 1988/11, 593–600.; ERDEI Árpád: Felújítás vagy megújítás (A büntetőeljárás jog választási lehetőségei). *Magyar Jog*, 1993/8. 449–459.; FARKAS Ákos – RÓTH Erika. Tanúvédelem a büntetőeljárásban. *Magyar Jog*, 1992/10. 583–588.; FINSZTER Géza: Az alkotmányos büntetőeljárás és a nyomozás. *Fundamentum*, 1997/2. 109–115.; SZIKINGER István: Az ártatlanság véelme – alkotmányos alapelv! *Belügyi Szemle*, 1989/3. 8–17.; TAKÁCS Albert: A jogállam társadalmi és jogi feltételei. *Jogtudományi Közlöny*, 1986/11. 521–530.; TÓTH Mihály: *Büntető jogalkalmazás a jogállamiság útján – hol tartunk, hogyan tovább?* In: Máthé Gábor (szerk.): *Jogrendszerünk a XX. század végén*. Siófoki jogász napok. 1990. máj. 4-6. Magyar Jogász Egylet, Budapest, 1990. 149–152.; TREMMEL Flórián: Jogállam és büntető eljárás. *Jogtudományi Közlöny*, 1989/12. 619–625.

⁶ KIRÁLY Tibor: Jogalkotás és jogállam. *Magyar Szemle*, 1995/1. 14. A büntetőeljárás jog doyenje szerint: „*A különbség a diktatórikus, totalitárius rendszer és a demokratikus jogállam között abban a viszonyban és mértékben fedezhető fel, ahogyan az állam a polgáraival szembeni feladatait leírja és meghatározza. Ahol az állam a személyektől a kezdeményezés jogát, az önszerveződés lehetőségét megtagadja, a véleménynyilvánítás szabadságát, a lelkiismereti szabadságot korlátozza, a jogegyenlőséget nem valósítja meg, ahol az állam ellenőrzi az egyén teljes életét, behatol a társadalom sejtjeibe, ott demokratikus jogállamról aligha beszélhetünk.*”

⁷ KIRÁLY Tibor: A büntetőeljárás jog reformja elé. *Magyar Jog*, 1993/5. 257.

⁸ Tremmel professzor szerint a jogállami büntetőeljárás lényege kettős: egyrészt *követelménycsomagról*, azaz végső soron az alapelvek katalógusáról van szó; másrészt a modern igazságszolgáltatás *nemzetközi standardjai*, különös tekintettel az európai demokráciák igazságszolgáltatási minimum kelléktárának kell megjelennie. TREMMEL i.m.: 619.

Alapelveket megfogalmazni⁹ kétségtelenül nehéz kodifikátori – sőt, mondhatni tudományos – feladat, hiszen egyrészt kísért az „*alapelv-infláció*” veszélye, másrészt egy vagy két *szuperelvbe* (vezérelvbe) kívánjuk sűríteni az alapelvek lényegét – állapította meg Tremmel Flórián.¹⁰

Farkas Ákos professzor szerint a jogállam eszméje meghatározott jogelvekhez köthető. *„Ezeket a jogelveket Kägi nyomán a német szakirodalom az alábbiakban adja meg: az államhatalom jogi legitimációja, a hatalmi ágak elválasztása, a hatalom törvényeknek megfelelő gyakorlása, kvalifikált jogvédelem [...] A büntetőeljárás területén az alkotmányosságnak az a felfogása kezd teret hódítani, mely szerint a jogrendszerben elismert és garantált egyéni jogok nem rendelhetők alá magasabb érdekekre hivatkozással más alkotmányos érdekeknek. Másként szólva: az állami büntetőigény érvényesítése nem járhat az egyén alkotmányos jogainak sérelmével, hiszen ha nem így történik, akkor a megsértett jogrend védelmére hivatkozó állam az egyén jogainak sérelmén keresztül a jogrendet sérti meg. Ha a jog eszközöket ad a bűnüldöző hatóságok kezébe, olyan eljárási szabályokat teremt, amelyek veszélyeztetik vagy sértik az egyéni jogokat, akkor az eljárás jogszerű marad, ám az alkotmányosság csorbát szenved.”*¹¹

A Jubiláns idézett gondolata intenció lehet a büntető igazságszolgáltatás képviselői számára, mivel egyes hatalmi ágak „túlhatalmi”, a törvényben előírt kötelezettségekhez képest túlteljesítési buzgalma folyamatos veszélyt jelent a büntetőeljárások jogszerű lefolytatására.

3. A magyar büntetőeljárás védői aspektusból

3.1. Előzmények. Egy büntetőeljárás kódex jogállaminak minősíthetősége – megítélésem szerint – igazán a büntetőeljárás „klasszikus” szereplőinek (bíró, ügyész, védő) triaszában értelmezhető és ennek alapján döntő jelentőségű, hogy a jogalkotó mennyire nagyvonalú vagy szűkkeblű a védői jogosítványok terén.

A „szocialista törvényesség” időszaka alatt meglehetősen viszolyogtak a hatóságok a védőktől, hiszen részvételük csak „gátolta” az eljárás sikerét.

Az 1951.évi III. törvény ugyan lehetővé tette, hogy a védő a terhelt érdekében az eljárás bármely szakaszában szóban vagy írásban indítványokat és egyéb előterjesztéseket tegyen, sőt az ügy iratait a bíróságnál és – ha az eljárás sikerét nem veszélyeztette – a nyomozás során is megtekinthette. A gyakorlatban¹² azonban – olvasható Pusztai László kismonográfiájában – „[...] *éppen a nyomozási*

⁹ HERKE Csongor: *A büntetőeljárás alapelvei összehasonlító megközelítésben, különös tekintettel a legalitás elvére*. In: Hack Péter – Horváth Georgina – Király Eszter (szerk.): *Kodifikációs kölcsönhatások. Tanulmányok Király Tibor tiszteletére*. ELTE Eötvös Kiadó, Budapest, 2016. 95–95.

¹⁰ FENYVESI Csaba – HERKE Csongor – TREMMEL Flórián: *Új Magyar Büntetőeljárás*. Dialóg Campus Kiadó, Budapest-Pécs, 2004. 62–63.

¹¹ FARKAS ÁKOS – RÓTH Erika: *A büntetőeljárás*. KJK-Kerszöv Jogi és Üzleti Kiadó Kft., Budapest, 2004. 43–44.

¹² FARKAS Sándor: A nyomozás szabályozása az 1962. évi 8. számú törvényerejű rendeletben. *Magyar Jog*, 1962/7. 304.

szakra vonatkozó részletszabályok hiánya miatt a »bármely szak« lényegében a bírói szakot jelentette. A hatósági attitűd szerint a védőnek még a nyomozás lefolytatása előtt az eljárásba való bevonása akadályozhatná a nyomozóhatóságok működését és veszélyeztethetné a bizonyítékok mielőbbi, valamint egységes logikai rendszer szerinti megszerzését és rögzítését.⁴³ Ennek a következménye az volt, hogy „a védőt a nyomozási cselekményektől akkor is távol kívánták tartani, ha egyébként a törvény jelenlétét lehetővé tette volna. Történt mindez olyan gyakorlati szempontból tetszetős, de egyértelműen csak a nyomozó hatóságok célszerűségi szempontjait szolgáló érvekre hivatkozva, mint pl. a védő jelenléte csak zavarná a nyomozót a tanú és a terheltek kihallgatásánál, szembesítésénél; a védő mindenféle „csalafinta” tanácsokat adhatna a letartóztatott tetteseknek (pl. azt, hogy ne tegyen beismerő vallomást, vagy csak egyszerűen hallgasson); a védők nem értik kellően hivatásuk feladatait a szocialista igazságszolgáltatásban.”¹⁴

Az 1962. évi 8. törvényerejű rendeletről sommásan az mondható el, hogy mindenben kielégítette a szocialista büntetőeljárás törvénnyel szembeni követelményeket. A nyomozás lényegében a büntetőeljárás fő szakaszává lépett elő, a bírósági tárgyalás többnyire pusztán formalitás volt.¹⁵

Az 1973. évi I. törvény a büntetőeljárásról jelentős előrelépésként¹⁶ értékelhető, hiszen már a büntetőeljárás alapelvei között – 6. § a védelem elve – rögzítette a jogalkotó, hogy: a terheltet megilleti a védelem joga; a hatóságok kötelesek biztosítani, hogy az, akivel szemben a büntetőeljárást folytatják, a törvényben meghatározott módon védekezhessen; a terhelt érdekében az eljárás bármely szakaszában védő járhatott el. A terhelt az eljárás megindításától kezdve védőt választhatott.

A védő a nyomozási cselekményeknél akkor lehetett jelen, ha azt a törvény megengedte. A bírósági eljárásban – ha a törvény másként nem rendelkezett – az eljárási cselekményeknél akkor is jelen lehetett, ha jelenléte nem volt kötelező [1973. évi I. tv. 52. § (2) bek.].

Már múltba vesző, elhomályosuló emlék, mikor a nyomozó hatóságoknál¹⁷ fellépett anomáliák¹⁸ gátolták a védők iratmegtekintési jogát pl. a hatóság tagja arra hivatkozott – ami egyébként igaz volt –, hogy nem jó a fénymásoló és ezért

¹³ PUSZTAI László: *A modern büntetőeljárás jog kialakulása Magyarországon*. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 1994. 63.

¹⁴ PUSZTAI: i.m. 63.

¹⁵ JÁSZAI Dezső: A tárgyalás előkészítésének egyes kérdései az új büntető eljárásjogunkban. *Magyar Jog*, 1962/6. 255.

¹⁶ „A Magyar Szocialista Munkáspárt X. Kongresszusa a szocializmus teljes felépítése érdekében kiemelkedő feladatként határozta meg az államélet erőteljes fejlesztését, és ennek egyik fontos eszközeként a szocialista törvényesség további szilárdítását [...] Az állami élet, ezen belül az igazságszolgáltatás tökéletesítésének, a szocialista törvényesség fejlesztésének azonban nem kevésbé jelentős eszköze lehet a büntető jogalkotás.” MARKÓJA Imre: Az új büntető eljárási törvényről. *Magyar Jog*, 1973/3, 129.

¹⁷ Nem feltétlenül ide tartozik, de azért elgondolkodtatók Tóth Mihály professzornak a hatóságoknál működő presztízsvedelmi mechanizmusokról írott gondolatai. Lásd.: TÓTH Mihály: Új büntetőeljárás törvény vagy további novellák sora? *Belügyi Szemle*, 2000/2. 6.

¹⁸ FENYVESI Csaba: *A védőügyvéd: A védő büntetőeljárás szerepéről és jogállásáról*. Doktori Értekezés. Pécsi Tudományegyetem Állam-és Jogtudományi Kar Doktori Iskola, Pécs, 2001. 225–227.

nem tud másolatot adni; vagy előfordult az is, hogy bírósági szakban csak sokadik kísérletre tekinthetett bele a védő az iratokba, mert az iratok a bírónál voltak.

A büntetőeljárásról szóló 1998. évi XIX. törvény 5. §-a rendelkezett a védelem jogáról. A jogszabály a védői jogok egészét górcső alá véve – véleményem szerint – visszalépést jelentett az 1973-as szocialista ihletésű kódexhez képest.¹⁹

3.2. Az új Be. védői apektusból. A 2017. évi XC. törvény 3. §. (1) bekezdése egyrészt fontos *terhelti jogot*, másrészt *védői kötelezettséget* fogalmaz²⁰ meg: „*A terheltnek a büntetőeljárás minden szakaszában joga van a hatékony védelemhez.*”

Helyesen érvel az Indokolás, miszerint nemzetközi kötelezettség²¹ és alkotmánybírói verdikt [8/2013. (III. 1.) AB határozat] is megkívánja a „*hatékony védelem*”²² szövegformula²³ alkalmazását²⁴. Az más kérdés, hogy a gyakorlat szintjén mit is jelent mindez.²⁵ A védőktől valóban elvárható a minőségi(bb) védelem, csak hiányzik mindehhez az állami ösztönző- és/vagy ellentételezőrendszer. Amikor egy autó szakszervízben a szerelő óradíja magasabb, mint – nemcsak a kirendelt, hanem gyakran – a meghatalmazott védő óradíja, akkor az állam milyen morális alapon állít fel a védőknek többletkötelezettséget? Azon az alapon, hogy az állam: „jó állam”. Jó, mert fejleszti, modernizálja és elektronizálja a büntetőeljárást, az már csak mellékes, hogy mindezt az állampolgár – ehelyütt értsd: védő – munkáján, költségén.

Gyakorlati problémát jelent a Be. 3. § (4) bekezdésében megfogalmazott „*megfelelő idő és körülmény biztosítása a védelemre való felkészüléshez*”. A helyzet rendkívül összetett.²⁶ Nehéz vitatani, hogy valóban akadtak védők, akik hol a törvényes védekezési lehetőség határain belül, hol azt áthágva minden szalmaszálát megragadták az eljárás elhúzása érdekében, s tették mindezt az

¹⁹ Bócz Endre szerint a „*magyar büntetőeljárás jog Európában – de talán világviszonylatban – egyedülálló szabálya volt, hogy a gyanúsítás közlése után a védőnek joga volt arra, hogy a védencére vonatkozó vallomást tevő minden tanú kihallgatásánál jelen legyen és kérdések feltevését indítványozhassa [...] Ez a védői jog persze szinte illúzióvá tette a terheltkihallgatás taktikai eszköztárának avatott alkalmazását ugyanúgy, mint a kriminalisztikai tananyagban oly jelentős helyet elfoglaló nyomozási titkot.*” Bócz Endre: A nyomozás a büntetőeljárásban 2003. július 1-je után. *Ügyvédek Lapja*, 2004/1, 57.

²⁰ Lásd még ehhez: ELEK Balázs: *Új védői jogok és köteleességek*. In: Benisné Györffy Ilona (szerk.): *Harmínckilencedik Jogász Vándorgyűlés*. Pécs, 2017.május 4-6. Magyar Jogász Egylet, Budapest, 2017. 101–105.

²¹ Lásd még: GÁCSI Anett Erzsébet: A hatékony védelemhez való jog az Emberi Jogok Európai Bíróságának joggyakorlatában. *Magyar Rendészet*, 2018/3. 11–17.

²² Ehhez lásd bővebben: FANTOLY Zsanett: *Alapelvek az új büntetőeljárás törvényben*. In: Homoki-Nagy Mária – Karsai Krisztina – Fantoly Zsanett – Juhász Zsuzsanna – Szomora Zsolt – Gál Andor (szerk.): *Ünnepi kötet Dr. Nagy Ferenc egyetemi tanár 70. születésnapjára*. Szegedi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar, Szeged, 2018. 243–244.

²³ Lásd még: KADLÓT Erzsébet: A hatékony védelemhez való jog újragondolása – Aknamezők az új Be.-ben. *Ügyvédek Lapja*, 2017/6. 26–34.

²⁴ Lásd még: SZABÓ Krisztián: *A védőhatóságról*. In: Homoki-Nagy Mária – Karsai Krisztina – Fantoly Zsanett – Juhász Zsuzsanna – Szomora Zsolt – Gál Andor (szerk.): *Ünnepi kötet Dr. Nagy Ferenc egyetemi tanár 70. születésnapjára*. Szegedi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar, Szeged, 2018. 881.

²⁵ Erről bővebben: KÁDÁR András Kristóf: *A gyanú árnyékában. Kritikai elemzés a hatékony védelemhez való jog érvényesüléséről*. Magyar Helsinki Bizottság, Budapest, 2009. 9–58.

²⁶ NAGY Anita: *Büntető ügyvitel: elnapolás és halasztás*. Egyetemi tansegédlet, Miskolc, 2014. 12.

időmúlásra alapítható enyhébb szankció reményében. Ezt a helyzetet a politika is meglovagolta, már-már – teljesen alaptalanul – a „bűnözők barátjaként” emlegették egyesek a védőket.²⁷

A defensorok helyzete sem volt rózsás, amikor egy-egy bonyolult – vagy kellően fel nem derített – ügybe hirtelen (pl. tárgyalás előtt néhány nappal meghatalmazott védőváltás miatt) kellett felkészülési idő hiányában a védelmet ellátni.²⁸ Egy alapvetően a tág értelemben vett igazságszolgáltatás terepébe tartozó ügybe (pl. az eljárások elhúzódása) jó magyar szokás szerint bekapcsolódott a politika. A vizsgálat eredménye megszületett: a gonosz védők miatt húzódnak el²⁹ a büntetőeljárások.

A valóság természetesen más volt, hiszen az ügyek kb. 10-12 %-át ölelték fel azok, amelyek a védőknek felróható magatartás miatt húzódtak el. Az ügyhátralékok ugyanis döntően a bíróságok és a szakértők totális leterheltségéből fakadtak.

A probléma tehát *rendszerszintű*. Az állam egészen egyszerűen nem hajlandó elég pénzt költeni a tág értelemben vett büntető igazságszolgáltatás működtetésére. A bírák létszámának – és illetmények – emelése, a szakértői apparátus növelése – és anyagi megbecsülése –, a bűnüldöző szervek pénzügyi és infrastrukturális adottságainak javítása érezhetően csökkentette volna a büntetőeljárások anomáliáit. Csak ez pénzbe került volna.

A „jó állam” inkább elkezdte kurtítani az eljárási garanciákat, csökkenteni a terheli jogokat és a védőkre húzta a vizes lepedőt. A politikai retorika céltáblájává váltak a védők, meg kell regulálni a védőket és minden rendben lesz.

A büntetőeljárások gyorsítása³⁰ a legfontosabb³¹, az összes többi tényező (pl. ártatlanok elítélése) eljárásjogi káló. Ezt az elvárást valóban teljesíti az új Be. Csak az egész eljárásból eltűnt³² az, ami valahol a legmélyén a lényeg lenne: a tárgyalás

²⁷ „El kell döntení, hogy a bűnözők oldalon álló, pénzt kapó védőügyvédeket tetszenek támogatni, vagy pedig azon az oldalon állnak, ahol mi szeretnénk, ha az állam büntető igénye és az állam büntetőpolitikája érvényesülne.” BÁRÁNDY Gergely: Kriminálpolitikai paradigmaváltás? A védői jogok csorbitásának és az ügyészi (?) jogok növelésének okairól. *Kriminológiai Közlemények* 71., 2012. 120.

²⁸ Sajnos egyes terheltek és/vagy védők a gyakori védőváltásokkal próbáltak trükközni.

²⁹ PÁPAI-TARR Ágnes: *A büntetőperek elhúzódása*. In: Jakab András – Gajdusчек György (szerk.): *A magyar jogrendszer állapota*. MTA Társadalomtudományi Kutatóközpont, Jogtudományi Intézet, Budapest, 2016. 777–779.

³⁰ Tóth Mihály is arra emlékeztet, hogy az eljárás költségkímélő jellege, egyszerűsítése és gyorsítása mindent felülíró varázsszavak. TÓTH Mihály: Impressziók büntetőeljárású törvényünk első születésnapjához közeledve. *Ügyvédek Lapja*, 2019/2. 11.

³¹ Lásd még: SZABÓ Zsolt Tibor: Gyorsaság, hatékonyság, pergazdaságosság, konszenzus kontra garanciák. *Eljárásjogi Szemle*, 2018/3. 36.

³² Más kérdés, de érdemes felidézni a JUBILÁNSNAK a kódexre vonatkozó teljesen helytálló kritikai észrevételeit. „Annak idején volt egy szociológiai kiskönyvtár sorozat, és abba az ülnökökről a '70-es évek tanulsága alapján egy nagyon tartalmas tanulmányt írt, de azóta semmi. Azóta legfeljebb lenézik és lebecsülik az ülnököket. Ez a fő hang, és ezt kihasználva kodifikátorok azt mondták, hogy döntöttem, és az ülnököket egy tollvonással kiveszem innen. Holott nem biztos, hogy fölöslegesekek, tehát nem véletlen, hogy az angolszász igazságszolgáltatásból nem tudják kitérni az esküdtszéket, még akkor sem, ha tudjuk, hogy megállapodás, vádalku révén jön létre a bírósági döntéseknek a 95-96%-a. Lehet erre azt mondani, hogy a döntések azt mutatják, hogy az esküdtszékre nincsen szükség, töröljük el. Vagy ugyanúgy a jogi hagyományok része a vizsgálóbíró Franciaországban, akinek a szerepe igazából már csak a nagyon kiemelt ügyekre korlátozódik: terrorcselekmények,

súlya, morális szembesítése a terheltnek saját gaztettével, az anyagi vagy alaki (?) igazság³³ kiderítése.³⁴ Ez legfeljebb jogtörténeti tanulmányokban kaphat helyet, de nem a jó állam büntetőeljárásában. Hol vannak már azok a jogelméleti magasságokat pedzegető tanulmányok, amelyek az anyagi igazság mibenlétéről értekeznek?

Reményt keltő mégis az Indoklás alábbi sora: „*A magyar igazságszerető és igazságkereső nép, az anyagi igazságon alapuló büntetőjogi felelősségre vonás pedig alapértéke a jelenleg hatályos eljárási törvényünknek.*”³⁵ A jövő zenéje, hogy a jogi evolúciós vívmányként beharangozott újítások miként érik el deklarált céljukat.

3.3. A letartóztatás. A kódex bevezető rendelkezései bizakodásra adhatnának okot, hiszen a 3. § (5) bekezdése szerint: „*A terheltnek joga van ahhoz, hogy szabadlábban védekezzen.*” E jogszabályhelyet azonban a „Nyolcadik Rész”, azon belül is a magyar jogi terminológiában kissé még idegenül csengő „személyi szabadságot érintő bírói engedélyes kényszerintézkedések általános szabályai” (XLV. Fejezet) megnevezésű szerkezeti egység, valamint a „letartóztatás” (XLVII. Fejezet) szabályai súlytalanná teszik.

A korábbi terminológia szerint „előzetes letartóztatás” rendelkezéseivel kapcsolatos jogirodalmi kritikai észrevételek megszívlelése még várat magára – talán majd egy nagy novelláris módosításban vagy egy új kódexben helyet kapnak –, mindössze az tekinthető szabályozási érdemnek, hogy a jogirodalomban javasolt³⁶ megnevezés „letartóztatásra” változott.

Bánáti János húsz évvel ezelőtt publikált gondolatai még ma is aktuálisak: „*rossz úton járunk, amikor az ártatlannak vélelmezett személy szabadságának elvonását elrendelő határozatok – az ügyészi indítvány kritika nélküli egyoldalú elfogadásával, a védői érvelés teljes figyelmen kívül hagyásával – legtöbbször sablonokra épülve születnek meg*”³⁷.

Mind az 1973-as, mind az 1998-as büntető eljárási kódex a terhelt előzetes letartóztatásának generális feltételeként a *szabadságvesztés büntetéssel*

emberölések. A többi az ügyész kezében van [...] Tehát látszik, hogy vannak olyan dolgok, amik hozzátartoznak a jogi hagyományokhoz.” FARKAS Ákos: *Nem vagyok híve, hogy kivették az ülnököket!* – *Interjú az új Be-ről.* Interjú. 2017. szeptember 6. (Hancz Patrik interjúja). <https://arsboni.hu/nem-vagyok-hive-hogy-kivettek-az-ülnököket-interju-az-uj-rol/> (2019.06.21.)

³³ „*Az említett szabályok így a felkészülési idő szűkössége, ezáltal a tényleges és hatékony védelem ellátásának veszélybe kerülésén kívül veszélyeztetik az anyagi igazság kiderítését is, hiszen a tényállás tárgyaláson való felderítése egy folyamat [...], de a tisztességes eljárás követelménye is veszélybe kerül.*” HACK Péter – HORVÁTH Georgina: A büntetőeljárásról szóló új törvényről. *Jogtudományi Közlöny*, 2018/6. 299.

³⁴ „*Egy másik, az igazság megállapításához kapcsolódó érték a jogállamiság: az elvárás az, hogy az igazsághoz jogállami eszközökkel jussunk el.*” BÁRD Károly: Az út az igazsághoz – büntetőeljárási törvényünk a jogállami elvek tükrében. *Belügyi Szemle*, 2019/3. 9.

³⁵ A büntetőeljárásról szóló 2017.évi XC. törvény indokolása. Általános indokolás I. Bevezetés 2. bekezdés.

³⁶ HERKE Csongor: *A letartóztatás.* Dialóg Campus Kiadó, Pécs-Budapest, 2002.

³⁷ BÁNÁTI János: Az előzetes letartóztatás: Szabadságjogok versus bírói munkaterhek. *Ügyvédek Lapja*, 1999/2. 19.

fenyegetettséget³⁸ kívánta meg. Herke Csongor vizsgált témánkban évekkal ezelőtt megjelent monográfiájában³⁹ kifogásolta, hogy az anyagi büntető kódex (Btk.) által – alap-, minősített és privilegizált esetekkel együtt összesen – meghatározott több mint 650 bűncselekmény közül mindössze 10 olyan volt, amelyik legalább vagylagosan ne lett volna szabadságvesztéssel fenyegetett.⁴⁰

A fent hivatkozott büntetőeljárás törvények hatálya alatt Magyarországon elméletileg – néhány deliktumot leszámítva – bármely bűncselekmény miatt, bárkit előzetes letartóztatásba lehetett helyezni! A *bíróságok bölcsességének* köszönhetően nem vált mindez gyakorlattá.

A hatályos Be. sem tudja érdemben lehatárolni a letartóztatás⁴¹ elrendelhetőségének⁴² túlzottan tágra nyitott lehetőségeit. A Be. 276. § (1) bekezdés a) és b) pontjai leheletnyit ugyan szűkítik a bíróság mozgásterét, de a Be. 277. § (4) bekezdésének *gumiszabály* formuláira – pl. a nyomozás állása, a nyomozás érdekei – hivatkozva szinte bármikor elrendelő a letartóztatás. A letartóztatással kapcsolatban sajnos nem ritkán *futószalag-szerűen* születnek a határozatok (nem utolsó sorban a bíróságok leterheltsége miatt).⁴³

A letartóztatási okok könnyen a *valószínűségek* és jóslások világába kalauzolják a jogalkalmazót pl. a bűnisméltés lehetőségének megakadályozása; megalapozottan feltehető, hogy a terhelt a bizonyítást veszélyeztetné stb. – ezek mind olyan okok, amiket bármikor, bármely terheltre rá lehet fogni!

Empirikus tapasztalatok mutatják, hogy a letartóztatás egyfajta *nyomásgyakorlási* eszközként szolgálhat a hatóságok számára a terhelti együttműködés kicsikarása⁴⁴ érdekében. – állapítja meg Bencze Mátyás.⁴⁵

4. Végszó

A jogállami büntetőeljárás néhány anomáliáját szándékoztam felvillantani rövid írásomban. A bűnüldöző hatóságoknak abban a tudatban kell végezni munkájukat, hogy a büntetőeljárás kódex – miként Carrarra nevezte – a becsületes emberek

³⁸ 1973. évi I. törvény 92. § (1) „*Szabadságvesztéssel büntetendő bűncselekmény miatt a terhelt előzetes letartóztatásának akkor lehet helye, ha [...]*”; 1998. évi XIX. törvény 129. § (2) bekezdés: „*A terhelt előzetes letartóztatásának szabadságvesztéssel büntetendő bűncselekmény miatt folytatott eljárásban, és akkor van helye, ha [...]*”.

³⁹ HERKE: i.m.

⁴⁰ HERKE: i.m. 85.

⁴¹ Ehhez még lásd: BELOVICS Ervin: *A letartóztatás*. In: Belovics Ervin – Erdei Árpád (szerk.): *A büntetőeljárás törvény magyarázata: Az új, 2017. évi büntetőeljárás törvény magyarázata a kodifikációs bizottság korábbi tagjaitól*. HVG-ORAC Lap-és Könyvkiadó Kft., Budapest, 2018. 383–392.

⁴² A letartóztatásról részletesebben lásd: BUDAHÁZI Árpád: *A személyi szabadságot korlátozó kényszerintézkedések*. In: Fantoly Zsanett – Budaházi Árpád: *Büntető eljárásjogi ismeretek I. Statikus rész*. Dialóg Campus Kiadó, Budapest, 2019. 150–153.

⁴³ BÁNÁTI: i.m. 23.

⁴⁴ Ehhez lásd még: ELEK Balázs: *A vallomás befolyásolása a büntetőeljárásban*. Tóth Könyvkereskedés és Kiadó, Debrecen, 2008. 115.

⁴⁵ BENCZE Mátyás: Az ártatlanság vélelmének érvényesülése a magyar büntetőbíróságok bizonyítási gyakorlatában. *Belügyi Szemle*, 2011/9. 107.

salva guardia-ja.⁴⁶ A jogállamban ezért – megfontolva Balogh Jenő intelmeit – „minél több szervezeti és eljárási biztosítékot kell teremteni az anyagi igazság elérésére, hogy a terheltek s a bűnvádi eljárás során szereplő más egyének alkotmányos jogait lehetőleg megóvni törekedjünk.”⁴⁷ Ennek a jogvédelmi mechanizmusnak lehet egyik – nem kizárólagos, de nélkülözhetetlen képviselője – a védő.

⁴⁶ FINKEY Ferencz: *A magyar büntető perjog tankönyve*. Teljesen átdolgozott negyedik kiadás. Grill Károly Könyvkiadóvállalat, Budapest, 1916. 5.

⁴⁷ BALOGH Jenő: *Magyar bűnvádi eljárási jog*. Első rész. Általános tanok. Grill Károly Cs. és Kir. Udvari Könyvkereskedése. Budapest, 1901. 4.